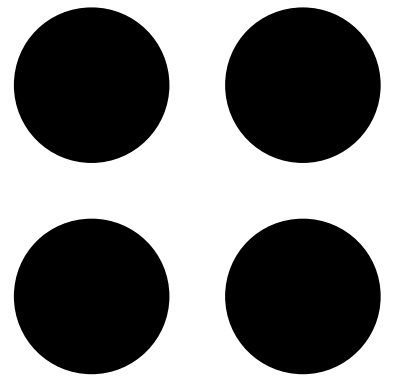

Forandring & Forklaringskraft

- En teoretisk platform til studiet af EU's integrationsprocesser

Projektsynopsis

Roskilde Universitetscenter

Off. Adm. modul 1 - efterår '01

Vejleder: Jacob Magnussen

Udarbejdet af:

Louise Toft

Jakob Wolter

Jakob I. Jensen

Ole F. Andersen

Alex K. Tonnesen

Indholdsfortegnelse:

1 Indledning

1.2. Indledende overvejelser og fremgangsmåde

Fremgangsmåde

2 Institutionalisme og IP

2.1.1 Institutionalisme

2.1.2 Hvordan fungerer vores koordinatsystem?

Realisme/Liberalisme

Neo-realisme/neo-liberalisme

2.2 Placeringen af IP-teorier i koordinatsystem

2.2.1 Interpendens

2.2.2 Intergovernmentalisme

2.2.3 Overnationalismen

2.2.4 Neofunktionalismen

2.2.5 March og Olsens ny-institutionalisme

2.3 Grundlæggende forskelle i udgangspunkter og forandringsperspektiver

3 EU integration – en perspektivering

Litteraturliste

1 Indledning

Det er ikke noget entydigt billede der tegner sig, når man vender blikket mod EU integrationsteorier. Nok hersker der enighed om at de primære aktører udgøres af medlemsstaterne i EU, men enigheden hører op når fokus falder på karakteren af forholdet mellem disse samt betydningen af de strukturer de befinder sig indenfor. Der er med andre ord tale om at feltet er præget af klassiske samfundsvidenskabelige dikotomier som aktør-struktur og konflikt-konsensus.

Da hensigten med nærværende projektsynopsis er at opnå et overblik over, og problematisere, de forskellige teories forklaringskraft ift. forandring i EU, finder vi det givtigt at søge at ekspliciterede metateorier der ligger til grund for disse tilgange. Dette skal gøre os istand til at konstruere en forståelsesramme for konkrete empiriske studier af den europæiske integration. Nærværende projektsynopsis vil således bevæge sig på et analyseniveau der lader den empiriske virkelighed ligge i baggrunden til fordel for en diskussion af de teoretiske tilganges ontologiske og epistemologiske funderinger.

Udover de nævnte dikotomier vil et grundlæggende spørgsmål være hvordan de forskellige teorier forholder sig til begreber som stabilitet og forandring. I den forbindelse vil det ligeledes være af afgørende betydning at få positioneret teoriernes aktør opfattelse ift. institutioner¹ på den ene side og intentioner og præferencer på den anden.

Sammenfattende kan man sige at den skitserede metateoretiske blotlæggelse og problematisering af teoriernes konsistens og frugtbarhed ift. forståelse af institutionel forandring og stabilitet, vil udgøre kernen i denne projektsynopsis forsøg på at skabe en platform for studiet af EU's integrationsprocesser. Dette leder frem til følgende problemformulering:

Hvordan skal EU's integrationsprocesser studeres?

1.2. Indledende overvejelser og fremgangsmåde

I erkendelse og analyse er det vigtigt at have for øje, at teorier sjældent tilbyder udtømmende forklaringer, men kan være mangelfulde på nogle områder. Ved at typologisere risikerer man udelukkelse af faktorer, der kunne have relevans for forståelse og analyse af en given situation/problem. Berger og Luckmann beskriver dette som: *"Hverdagens virkelighed indeholder skemaer og typer, ved hjælp af hvilke vi forstår og "kan finde ud af" andre, når vi møder dem ansigt-til-*

¹ Betegnelsen 'institution' skal i det følgende læses som "...formelle og uformelle regler og normer der i et vist omfang påvirker aktørers adfærd. En tillært adfærd eller ramme for praksis" (Forlæsning i Tværfag på OA1 d. 13.9.2001 v. Jacob Torfing). Denne definition skal læses i lyset af at institutionsbegrebets karakter og betydning er genstand for stor uenighed teorierne imellem, hvilket vil blive ekspliciteret i Kapitel 2.

ansigt.”¹ Problemet opstår når typologiseringen ikke er fyldestgørende, og den fasttømrede måde at anskue på problemet på derfor ikke kan give tilfredsstillende svar, hvorfor udfordringer af disse er nødvendig. Denne problemstilling anser vi som relevant, hvorfor den også indgår i synopsis, hvor alternative teoriretninger og forklaringsmodeller analyseres og diskuteres i forhold til vores problemstilling.

Det skal imidlertid pointeres at vores ambition på ingen måde er at formulere en syntese mellem teoriretningerne. Vi er bevidste om at vi bevæger os ind på et område hvor modstridende antagelser som henholdsvis *homo economicus* og *homo sociologicus*² sætter grænser for de enkelte teories kompatibilitet. Mainstream samfundsvidenskabens teoretikere er enige om at forklaringskraften ved givne teorier er størst når man placerer sig et sted midt i mellem de klassiske dikotomier, og mange mener at de i deres teori har fundet den gyldne middelvej. Man behøver blot at kaste et blik på litteraturen til kurset der har ledsaget denne synopsis’ hvor der er talrige eksempler på syntese forsøg^{II}. Disse forsøg strander alle, hovedsageligt af en eller begge af følgende to årsager: 1) Der er ikke tale om et reelt syntese-forsøg men blot en fremhævelse af egen position og en kritik af den anden ende af kontinuummet^{III}. 2) Det er ikke erkendt, at en syntese mellem teorier der hviler på grundlæggende modstridende ontologiske aksiomer, ikke kan gennemføres ved en simpel sammenskrivning (hævdelsen af at ”der må ses på begge dele på samme tid”) i det man så havner i en inkonsistent teori samt en uanvendelig dualisme^{IV}.

Enhver vellykket syntese må som udgangspunkt have erkendt at dens successkriterium består i at formulere et sæt ontologiske aksiomer som syntesen kan hvile på. Disse kan udmærket have afsæt i begge positioner i diskussionen, men de kan umuligt være i indbyrdes modstrid.

Det ville uden tvivl være rasende interessant at forsøge at syntetisere over EU-integrations teorierne, men denne synopsis’ i forvejen vidtfavnende ambitioner kan ganske enkelt ikke bære det. Vores tilgang til teorierne vil i stedet være kendetegnet ved en pragmatisk afdækning af de enkelte teories individuelle styrker og svagheder specifikt ift. forandring.

Fremgangsmåde

I kapitel 2 vil der være en metateoretisk analyse af EU integrationsteorier, der indbefatter at teorierne placeres i forhold til hinanden visualiseret ved et koordinatsystem. Teoriernes

^{II} Se bl.a. V. Vanberg; M. Granovetter; P. DiMaggio; K. Nielsen; J. Elster og E. Ostrom, alle kompendium samt Corbey 1995.

^{III} Fx. Nielsen, kompendium

^{IV} Fx. Ostrom, kompendium

epistemologi og deres placering i koordinatsystemet; herunder ift. kategorierne realisme, liberalisme og neo-realisme og neo-liberalisme vil blive diskuteret ligesom der præsenteres forskellig teori inden for institutionalisme, der ligeledes placeres i ovennævnte koordinatsystem. I kapitel 2.3 vil omdrejningspunktet være ”forandring”, hvor forandring og stabilitet diskuteres i forhold til teorierne, og grundlæggende antagelser blotlægges. Dette munder ud i en sammenfatning af disse forhold eksemplificeret ved et skema. Sidste kapitel er perspektiverende og ender ud i en diskussion af, hvordan man kunne lave en konkret analyse af det i problemfeltet skitserede problem samt metoden for udformningen af en sådan analyse.

2 Institutionalisme og IP

I dette kapitel skabes platformen på hvilken en konkret analyse af integrationen i EU vil tage sit afsæt. Nærmere bestemt vil der være en indledende diskussion af institutionalisme samt en præsentation af de værktøjer og fremgangsmåder hvorigennem vi vil analysere fem dominerende EU – integrationsteorier.

2.1.1 Institutionalisme

Indenfor generel politisk teori, herunder medregnet de fem teorier der bliver behandlet i denne synopsis, kan man i grove træk tale om tre metateoretiske approaches³. Vi vil i denne opgave benævne disse; Rational Choice Theory (RCT), Historical Institutionalism (HI) og Political New-Institutionalism (PNI). I det efterfølgende vil vi forsøge at udpensle de grundlæggende forskelle og antagelser ved hvert udgangspunkt, i et forsøg på at klarlægge grundlaget og betingelserne for efterfølgende afsnits diskussioner af forandring og integration.

Vi vil i udgangspunktet placere de tre former for institutionalisme som liggende på et kontinuum med yderpunkterne værende fokus på henholdsvis struktur og aktør som konstituerende og determinerende kraft. Hos RCT bliver institutioner opfattet som ”passive, transactioncost reducing set of rules”, der inden for international politik er: ”...designed to facilitate intergovernmental bargains.”⁴ Altså ikke meget mere end en ”arena” for politisk handlen, dog med et passivt set af regler der muliggør denne handlen og sænker omkostninger. I disse arenaer vælger aktørerne frit på baggrund af exogent givne interesser og et grundlæggende rationelt potentiale den bedste fremgangsmåde i deres handlingsmønstre.⁵

RCT giver således aktøren primat i alle former for politisk handling, og strukturen har svag eller ingen indflydelse. Dog må det siges at dette er en karikeret udlægning og at et begreb som ’Bounded Rationality’⁶, vinder større og større indpas i RCT, og Ward konkluderer da også: ”...I cannot conceive of any rational choice model that does not introduce some premises about social structure from outside”(Ward, kompendie, s. 49)

PNI står i skarp kontrast til RCT idet strukturens indflydelse på aktørens virke tages helt anderledes alvorligt. Politiske institutioner ”gør en forskel”.⁷

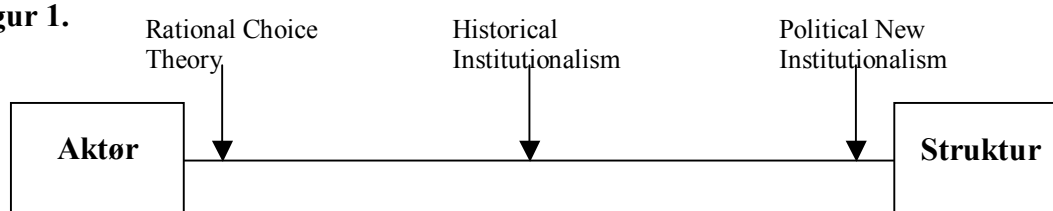
Institutionerne i PNI er rigtigt nok arenaer for kampe mellem forskellige politiske kræfter, men samtidig indeholder de en lang række rutiner, der udtrykker og forsværer de eksisterende norm- og værdisæt.⁸ I skarp kontrast til RCT har vi her at gøre med selvstændige politiske entiteter bestående af institutionelle koder for passende adfærd, dvs. regler og koder skabt gennem erfaringer over tid.⁹ Regler som individet er underlagt, bevidst og ubevidst, og som danner grundlag for aktørens handlen. Institutionerne skaber en ’objektiv’ meningshorisont hos aktøren, mod hvilken der tages *tilsyneladende* rationelle valg.¹⁰

Institutionerne bliver ”...instruments capable of producing determinate policy and of shaping ’the pattern of political behaviour’”.¹¹ Institutionernes ’shaping’ af aktørens handlinger er en nødvendighed idet institutionerne fungerer som rammer for meningskonstruktion, hvor drivkraften bag konstitutionen af disse rammer findes i forsøget på ’at skabe orden i kaos’. Verden er kontingent og konstrueret og institutionerne skaber et fælles meningsunivers der gør tilværelsen meningsfuld.¹² På denne måde skaber institutionerne endogene præferencer hos aktøren, og den rationelle adfærd aktøren udviser er ’tillært’ via institutionelle regler og normer. Vi må derfor placere PNI modsat RCT med struktur som primær forklaringsparameter.

Indenfor HI forholder det sig lidt anderledes. Her er det institutionerne der skaber rammerne for strategisk handling. Institutionerne påvirker præferencer, hvorfor skabelsen af disse derfor også kan siges at have en endogen karakter.¹³ Omvendt har aktøren stadig spillerum. Aktørens ændrede præferencer og dertil hørende strategisk handling, fører omfattende institutionelle forandringer med sig.¹⁴ Vi har altså her at gøre med en vekselvirkende proces, hvor præferencer skabes dels endogent gennem strukturen og exogent via rationel strategisk afvejning af muligheder. En placering af HI et sted på midten af akse virker derfor fornuftig.

Samlet set har vi nu grundlag for en visualisering af det kontinuum hvorpå de tre former for institutionalisme er placeret (Figur 1). Denne figur vil desuden fungere som den ene akse i det koordinatsystem (Figur 2) vi konstruerer nedenfor med henblik på den videre analyse.

Figur 1.

2.1.2 Hvordan fungerer vores koordinatsystem?

Som basis for analysen af de forskellige EU- integrationsteorier har vi valgt at tage udgangspunkt i et koordinatsystem. Det skulle gerne forklare og anskueliggøre både resultater og metode i analysen af teorierne. Konkret består koordinatsystemet af en vandret akse som er baseret på ovenstående diskussion af dikotomien aktør / struktur. Vi har valgt at lade RCT og PNI sammenfalde med Aktør og Struktur, dels for overblikkets skyld, men også af den årsag at vi anser disse teorier (og derved også HI) som metateoretiske tankefigurer der forklarer sammenhænge i samfundet på et helt andet plan end de EU- integrationsteorier vi i afsnit 2.2 vil placere i koordinatsystemet.

Konflikt/konsensus-aksen i vores koordinatsystem refererer først og fremmest til det ontologiske udgangspunkt. Grundantagelsen i konflikt-polen er således det ontologiske aksiom at verden og sumfundsmæssige og menneskelige relationer grundlæggende er konfliktfyldte. For konsensus-polen er antagelsen af en lidt anden karakter, det hævdes ikke at verden i alt overvejende grad er præget af konsensus, og der kan da også forekomme reelle konflikter af større vægtighed. Den helt afgørende faktor er derimod en antagelse om at øget interaktion mellem mennesker har et plus-sum resultat, dvs. at interaktion og interstatslig samhandel er noget produktivt, som øger den samlede mængde ressourcer. Dette fører til en normativ antagelse om at verden *bliver bedre* hvis der er konsensus da dette øger muligheden for samkvem mellem aktører. Det gælder således om at skabe så meget som muligt af den.

Den historiske institutionalisme også kaldet MCN: mediated-conflict neoinstitutionalism¹⁵ er i vores koordinatsystem sammenfaldende med konflikt-polen. Her ses institutioner som normative konstruktioner der er udtryk for kodifikationer af kompromiser, der i de helt grundlæggende kampe mellem grupper med objektive interesser om magt over knappe ressourcer nærmest fungerer som våben. De er udelukkende i stand til på overfladen at strukturere og mediere disse kampe og gruppernes strategier og væsen, mens kampenes egentlige løsning gives af tilstedeværelsen af exogent og historisk bestemte asymmetriske magt-relationer¹⁶.

Realisme/Liberalisme

Ud over de to akser (aktør/struktur og konflikt/konsensus), har vi forsøgt at kategorisere de fire kvadrater i forhold til hinanden. Teorier placeret i området hvor konflikt og aktør konvergerer vil typisk være eksponenter for en realistisk nul-sum (se nedenfor) antagelse funderet i tænkere som Marx og Weber hvor samfundsudviklingen ses som et resultat af kampe mellem aktører, nemlig grupper i samfundet eller klasser om man vil. Samarbejde og overnationale strukturer forekommer kun hvis det bringer aktøren nærmere sine objektive mål. Realismens antagelse om nul-sum beskriver et samfund med begrænsede ressourcer og hvis nogle skal have mere, er der andre der må

få mindre. Derfor nul-sum. Hvis summen, den samlede nytte, skal vokse, må det skyldes exogene faktorer så som teknologiudvikling. Det er på baggrund af denne helt grundlæggende modstrid, at realisterne mener at verden *er* konfliktfyldt, mens liberalisterne mener at verden *bør* være konsensus-fyldt.

I feltet præget af fokus på aktør og konsensus ligger de liberalistiske teorier hvor ”enhver er sin egen lykkes smed” og hvor dette er drivkraften bag alle fornuftige samfundsmæssige relationer. Antagelser baseret på den plus-sum og egennyttmaksimerings antagelse vi finder formuleret hos Ricardo og Smith. Liberalismen opererer med en ontologisk antagelse der siger at den ”samlede nytte” af sig selv maksimeres under de rette betingelser. Den vigtigste er tilstedeværelsen af et frit marked. På dette søger at aktørerne at maksimere deres egen nytte, men der en grundlæggende konsensus om at det frie markeds eksistens i sig selv har potentiale til at øge alles nytte på en gang. Derfor plus-sum.

Neo-realisme/ neo-liberalisme

Ud over realisme/liberalisme som begge er aktør-fokuserede har vi to andre betegnelser. Nemlig neorealisme og neoliberalismen. Disse to placerer sig i henholdsvis øverst højre og nederste højre kvadrat. De kan begge siges at være et udtryk for struktur-orienteret udgave af henholdsvis den klassiske realisme og den klassiske liberalisme.

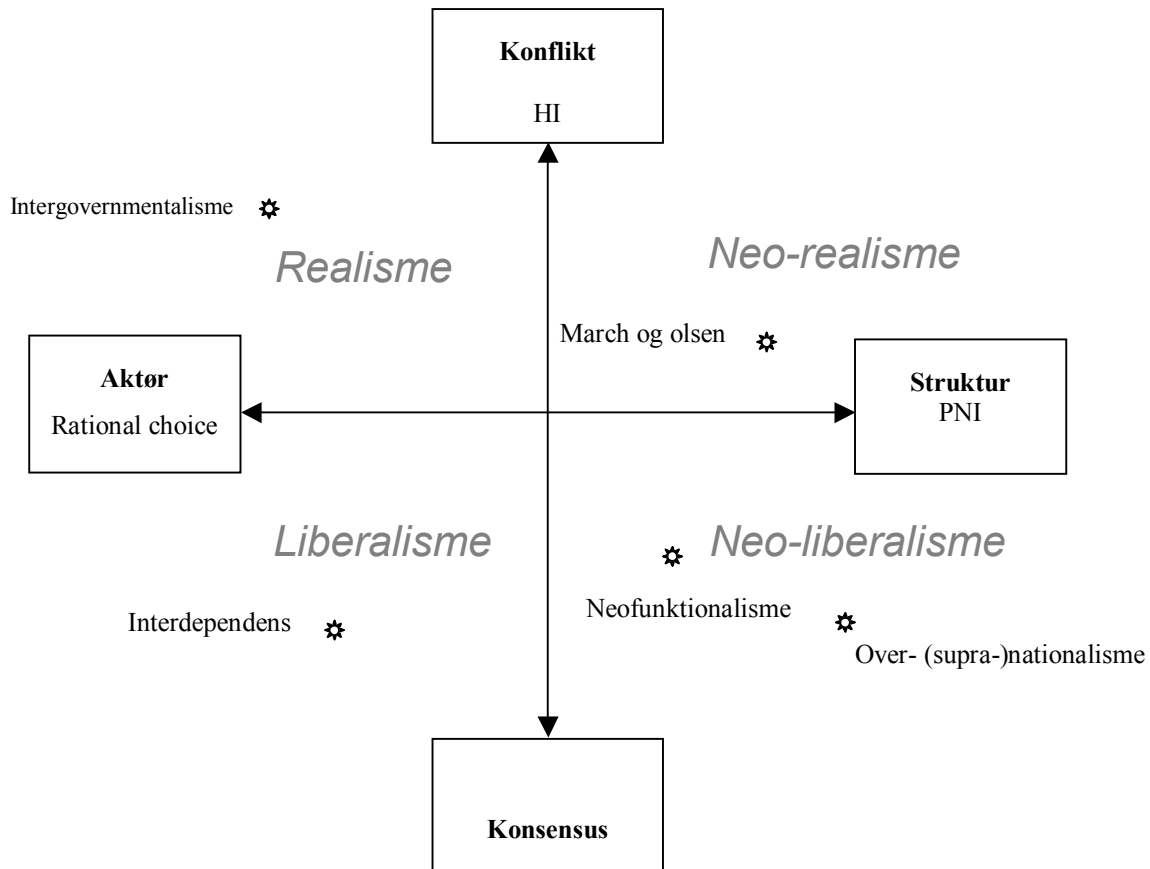
Neo- realisme (også kaldet strukturel realisme¹⁷) har fokus på konflikt og struktur. En af Neo-realismens fremmeste fortalere Barry Buzan forklarer samfundet som styret af en grundlæggende ”Logic of Anarchy”, hvorfor verden kan beskrives som konfliktfyldt og kontingent. Verdenbilledet udgøres af enhedsaktører som søger at opfylde præferencer. Den afgørende forskel mellem realisme og neo- realisme er imidlertid af disse præferencer bibringes aktørerne af systemets karakter, der socialiserer dem dertil¹⁸.

Neoliberalismen tager sit ontologiske udgangspunkt i en struktureret liberalisme. Der er tale om at:

”Neoliberalism advocates the complete submission of societies (their adjustment in both their political and social dimensions), to the sole rationale of the market by pursuing the maximum deregulation of economic systems. The same principles are advocated by neoliberal globalization as a means of managing the world economy.”¹⁹.

Dette betyder at samfundet som sådan og dets politiske dimensioner og strukturer i særdeleshed (som fx. WTO og EU) samt staternes såkaldt dalene indflydelse (der også kan opfattes som en struktur) skal sikre konsensus ved at sikre det frie marked og dermed aktørernes mulighed for fri egennyttmaksimering.²⁰

Figur 2.

2.2 Placeringen af IP-teorier i koordinatsystem

2.2.1 Interdependens

Interdependens teorierne tog sit afsæt i begyndelsen af 70'erne og er som sådan en klassisk IP-teori med fokus på stater. Hovedværket er Keohane og Nyes "Power and Interdependence" fra 1979 og 1989. Her gjorde de op med hvad de kalder "realisternes anarkiemodel"²¹, som svarer meget godt til vores realismebegreb. I stedet søsætter de en liberalistisk "kompleks interdependens" model.

Den komplekse interdependens mellem stater har nogle karakteristika:

For det første er samfundet på mange niveauer forbundet med mange forskellige interstatslige, transgovermentale og transnationale relationer og informationskanaler.

For det andet opereres der med et "internationalt regime"-begreb der er arrangementer der har indflydelse på staters handlen, forventninger og værdier og som motiveres af staters egeninteresser, med suverænitet som væsentligt konstitutionelt princip.²²

Til slut opereres der med et institutionsbegreb, som sigter på internationale organisationer (som EU kan tolkes til at være). Disse "varetager en kontrolfunktion, tilvejebringer service, danner normer, sørger for overholdelse af regler, afgør stridigheder, og udfører operationer"²³

Det er for os tydeligt at denne teori har sit afsæt i den klassiske liberalisme. Der er en klar fokusering på aktører og disses egennyttmaksimering, blot er disse stater, og ikke individer. Herudover er plus sums aksiomet præsent, i det staternes samarbejde i komplekse interdependens-regimer i sig selv øger alles nytte, hvilket er den eneste grund til at de indgår i disse samarbejder og hvilket gør at konsensus automatisk opstår. Derfor har vi placeret interdependens i nederste venstre liberalisme-kvadrat i koordinatsystemet.

2.2.2 Intergovernmentalism

Stik nord for interdependens-teorien i vores koordinatsystem har vi intergovernmentalismen. Denne er en politologisk IP teori der tager udgangspunkt i at stater har eksogent givne (ved fx. økonomiske cykluser) præferencer.²⁴ Intergovernmentalismen ligger i øverste venstre kvadrat. Dette skyldes at den såvel i ekspliciteret udgangspunkt, som i praksis er realistisk. Som for interdependens-teoriens vedkommende er der tale om aktør fokusering, aktørerne har igen eksogent givne præferencer, og også her er de centrale aktører staterne. Grundet det realistiske ontologiske udgangspunkt antages det at der er konflikter mellem stater, da de ”deler den samme kage”. Samarbejde kan ikke i sig selv gøre den større, og stater værner derfor over deres suverænitet og magt og deltager kun i EU-projektet når det fremmer deres præferencer.

2.2.3 Overnationalismen

Overnationalismen (som også kaldes ”neoliberal institutionalism”²⁵) har som EU-integrations teoretisk retning et førstehånds statsfokus (som hos de fleste IP-teorier). Dette dog med den hovedpointe at magt flyttes til overnationale enheder. Selve beslutningssystemet i disse strukturer med studehandler og sammenhænge mellem policy-områder tilsiger at staternes interesser (præferencer) redefineres og der sættes en læringsproces i gang der muliggør samarbejde og kompromisser. Selv i tilfælde hvor der kræves enstemighed har staterne derfor i sidste instans kun meget lidt at skulle have sagt.²⁶ Denne teoriretning har et neoliberalt udgangspunkt, hvorfor vi har valgt at placere den i nederste højre kvadrat.

De overnationale strukturer så som EU opfattes som nødvendige for at skabe konsensus (om det frie marked). Der er stadig plus sums antagelse og følgende ”behov” for konsensus, men den har i overnationalismen en direkte strukturel forklaring.^V

^V Det kan hævdes at neoliberalismens (og dermed overnationalismens) opblomstring fra 70’erne kan ses som den klassiske liberalismes belejlige og målrettede transformation. Denne fandt sted da den klassiske socialdemokratisme, fordismens og den keynesianske økonomis fald, gjorde at strukturerne igen lod sig spænde for ”rette” vogn. En diskussion vi i øvrigt ikke har tænkt os at berøre nærmere.

2.2.4 Neofunktionalismen

Denne retning sidestilles af nogle med "policy network analysis"²⁷. Ud fra Corbey's "Dialectical functionalism: Stagnation as a booster for european integration", 1995 kan de vigtigste og mest generelle træk i neofunktionalismen opsummeres således: Der er funktionelle sammenhænge mellem policy areas, som producerer integration af den forskellige dele af samfundet gennem "spill-over-effekt", hvor aktørers handlinger og mål i en sektor kan medføre utilsigtede konsekvenser i en anden sektor af samfundet. Vi mener at denne effekt vidner om en grundlæggende accept af nogle fælles forudsætninger og funktionelle spilleregler der gør denne "spill over" mulig blandt aktørerne. På den baggrund tolker vi umiddelbart Neo-funktionalismen som placeret i retning af det konsensusorienterede på konsensus/konflikt akse. Vi mener desuden at kunne se Neo-liberalistiske undertoner i neo-funktionalismens fokus på policy areas som forklaringkraft. Et forsøg på slags strukturel forklaring på gøren og laden som umiddelbart vil sende os mod øst i koordinatsystemet. Haas ser den politiske integration som en proces hvor aktører overbevises om at skifte deres loyalitet, forventninger og politiske aktiviteter mod et nyt centrum.²⁸ Men samtidig siger Haas eksplicit: "*Neofunctionalism stresses the instrumental motives of actors ... neofunctionalism takes self-interest for granted*"²⁹

Dette tolkes umiddelbart til at neofunktionalismen har klassisk rational choice aktør-orienteret ontologisk udgangspunkt

Hvis der skal være nogen korrelation med det første citat må den måde hvorpå "strukturen" europæisk integration determinerer aktørernes handling nødvendigvis være ved at ændre aktørens præferencer. Dette er i åbenlys modstrid med rational choice ontologiens aksiom om at aktørers præferencer er a priori givne. Man kunne måske her tale om en selvmodsigelse.^{VI}

Neofunktionalismen indeholder trods alt et begreb om lære- og integrationsprocesser (jvf. tidligere cit.) som korresponderer med March/Olsens institutionaliserings-begreb. (Ruc prj. p. 33). Vi placerer på denne baggrund neofunktionalismen en smule ovre mod det struktur orienterede i koordinatsystemet, i det en "spill-over konstitueret integration" efter vores mening i substansen er en March/Olsensk institution^{VII}.

^{VI} Man kunne også hævde at Haas' neofunktionalismes erklærede egen-nytte-maksimerende aktør opfattelse i virkeligheden er ufrivilligt produkt af den teoriehistoriske kontekst Haas skrev i; man kunne ganske enkelt her ikke være institutionalist i ord, selvom man (ubevidst) var det i hjertet.

^{VII} Se f.eks. March og Olsen, 1989, s. 59 hvor de bl.a. skriver "Action can be seen as *contagion* from one institution to another. The underlying process is one which variations in contact and in the attractiveness of the behaviours or belief being imitated affect the rate and patter of spread."

2.2.5 March og Olsens ny- institutionalisme

Placering af March og Olsen i koordinatsystemet er en forholdsvis subtil diskussion idet der både lægges afstand til strukturel determinisme og voluntarisme. Således har den politologiske ny-institutionalismes bidrag til forståelsen af konflikt i samfundet været genstand for stor uenighed siden publikationen af March og Olsens hovedværk ”Rediscovering institutions” i 1989³⁰. Stridens kerne har været hvorvidt der overhovedet gives plads til konfliktpotentiale i March og Olsen’s samfundsbillede. Således er March og Olsen, omend noget karikeret, blevet udlagt som eksponenter for en strukturel determinisme der udelukker enhver form for institutionel dynamik og dermed afskriver sig muligheden for at forklare de konflikter som må siges at være et empirisk faktum i samfundet³¹.

Ifølge March og Olsen grunder denne udlægning dog i en misforstået opfattelse af institutioners determinans for handling og tanke. De formelle og uformelle regler, rutiner og normer som tilsammen udgør den ’logic of appropriateness’ som handlinger og tanker udspringer af, skal ikke opfattes som en facitliste, men nærmere som en flertydig orienteringsramme der fungerer som meningsskabende i verden der er kaotisk og kontingent³². March og Olsen forklarer således aktørers handlinger ud fra en Wittgenstein inspireret opfattelse af at handlinger udgør en konstituerende fortolkning af institutioners ’logic of appropriateness’³³. Det er vigtigt at pointere at politiske aktører i en given valgsituation ikke nødvendigvis blot orienterer sig ift. én politisk institutions kode for passende adfærd. Aktører kan identificere sig med multiple politiske identiteter og rationaliteter, og det er i krydsfeltet mellem disse, at samfundets konfliktpotentiale skal findes³⁴. Konflikt, defineret i politologisk ny-institutionalistiske termer, skal således ikke reduceres til at være en kollision mellem forskellige interesser og præferencer, som Rational Choice institutionalismen og intergovernmentalismen hævder, men nærmere som uoverenstemmelser mellem forskellige nærværende institutioners koder for passende adfærd i en given valgsituation. Det er i mødet mellem disse forskelligrettede rationaliteter at samfundets gældende orden udfordres.

Hvis man tager denne argumentation for gode varer^{VIII}, må March og Olsen påklistres en Neo-realistisk etikette og følgelig placeres i øverste højre kvadrant i koordinatsystemet.

2.3 Grundlæggende forskelle i udgangspunkter og forandringsperspektiver

Det man må gøre sig bevidst er at disse teorier i virkeligheden blot er en typologisering af viden, en kradsen i lakken på virkelighedens eller sandhedens vogn. Men de er dog, anvendt på den rette måde, med deres ontologiske udgangspunkt i baghovedet, et uundværligt redskab til yderligere og

^{VIII} For en yderst skeptisk tilgang til March og Olsens konflikt begreb, se Thomsen, 1994.

mere konkret typologisering af information om EU-integration, hvilket vi vil forsøge i kapitel 4. Først vil vi dog kredse om begrebet forandring, da dette er nødvendigt som beskrevet i indledningen.

At teorierne har åbenlyse mangler er således blot et udtryk for nogle ontologiske og epistemologiske forskelle som selvfølgelig også sætter sig igennem i en diskussion af stabilitet og forandring. Det skal her nævnes at sondringen mellem konflikt og konsensus absolut ikke kan anses som sammenfaldende med sondringen stabilitet/forandring, og at begge dele er mulige i alle vore 4 kvadranter. Begrebernes natur divergerer dog voldsomt afhængigt af udgangspunktet.

Et intergovernmentalistisk forandringsbegreb vil være meget statisk. Stærke stater vil dominere mindre stærke stater og modsætte sig enhver politik som ikke umiddelbart konvergerer med statens interesser. Derfor vil der hurtigt opstå en stabil magtbalance i international politik som er meget svær at ændre. Ændringer vil være inkrementelle og tage udgangspunkt i præferenceændringer hos de dominerende stater – kun ved voldsomme ændringer i staters ressourcer eller andre såkaldte 'asymmetriske chok'^{IX} kan der rykkes ved magtbalancen og forårsages reel forandring af det internationale politiske system.

Hos March og Olsen er samfundet som beskrevet konstitueret af komplekse meningsskabende institutioner der i sagens natur er svære at forandre. Institutionerne består af mange forskellige forklaringsparametre og ændringer ved nogle parametre forårsager nødvendigvis ikke nævneværdige forandringer i det store billede. Forandringer kan komme til udtryk når forskellige institutioner gør sig gældende på samme område. Her vil konflikter, problemløsningsprocesser, institutionel 'smitte'^X, og introduktion af nye aktører alt sammen være kilde til at påbegynde forandringsprocesser³⁵. Der levnes således plads i teorien til at en gældende 'path dependency'^{XI} kan blive udfordret og evt. afløst af en ny, gennem aktørens identifikation med- og orientering mod en eller flere nye institutioner. Disse mekanismer til trods vil forandring dog oftest foregå som en inkrementel proces, da de eksisterende institutioner i høj grad reproduceres i skabelsen af nye. Der findes ikke praksis uden for institutioner, og derfor vil al forandring i sagens natur være skabt in samspil med eksisterende strukturer.

Hos interdependens teorien viser det statiske billede sig nok en gang. De regimer gensidige afhængige aktører organiserer sig i er på sin vis meget lig de institutioner vi finder hos March og

^{IX} Med "asymmetrisk chok" menes uforudsete begivenheder der pludseligt påvirker nogle aktører i afhængighedsforhold mere end andre. Eksempelvis naturkatastrofer.

^X jvf. Neo-funktionalismens "spill-over effekt"

^{XI} David, kompendie; North, Kompendie; Campbell, kompendie; Hall, kompendie

Olsen, og så alligevel ikke. Hos interdependens handler det om organisationer og ikke institutioner. Dvs. at fokus ligger på faktisk organisering af aktører i netværk af afhængighedsforhold og ikke meningshorisonter som vi finder det hos March og Olsen. Den store forskel ligger derfor i det faktum at man i interdependensteorien reelt har en mulighed for at ”melde sig ud” af det regime man indgår i – og hvis man er magtfuld nok direkte omstyrte og ødelægge regimet. Primatet ligger altså hos aktøren og forandring skal derfor også komme fra deres hånd. Forandringspotentialer er dog ikke meget større end hos de to foregående teorier. Ændringer i gensidige forhold aktørerne imellem er besværliggjort af transaktionsomkostninger og de positive og negative relationer der opstår over tid hæmmer staternes ’frie’ muligheder for at forfølge deres mål. Derudover har eksisterende regler og procedurer, snævert tolket som lovgivning og administrativ praksis, samt andre regimer stor betydning for regimernes organisation³⁶ – og Max Weber har jo fortalt os hvor svært det er at forandre bureaukratiet. Inkrementel forandring er konklusionen.

Neo-funktionalistisk teori foreskriver forandring og udvikling gennem ”spill-over” effekter dvs. utilsigtede forandringer som konsekvenser af forandring i andre dele af funktionelle netværk. Disse forandringer opstår enten som konsekvens af enkelte aktørers handlinger eller overnationale reformer. Indenfor EU- politik kunne et eksempel være ændringer i afgiftsniveauer i sydeuropæiske lande som gennem senere harmoniseringsprocesser får konsekvenser for nordeuropæisk politik. Denne opfattelse af forandring indfanger de arbitrære dynamikker som styrer udviklingen af de funktionelle netværk som stater og andre organisationer indgår i. Neo-funktionalismen tilbyder en optik der indfanger mange af de netværksstyrede policy-områder som kendetegner nationale såvel som internationale organisationer som EU^{XII}. Det er en bred, og derfor ikke særligt præcis indgangsvinkel til forståelse af forandringer. Dette har i sagens natur både fordele og ulemper idet praktisk anvendelighed bliver ofret til fordel for teoretisk kompleksitet. Egentlige neo-funktionalistiske analyser vil fokusere på kortlægning af funktionelle netværk – dvs. relationer mellem aktører ud og indadtil, noget der hurtigt bliver en meget omfattende opgave.

Supranationalisterne lægger al forklaringskraft i hænderne på de overnationale strukturer, også når det kommer til forandring. Nationalstater og andre aktører på samme niveau kan kun afstedkomme ubetydelige ændringer som i sidste ende alligevel er betinget af de overnationale strukturers goodwill. Reel forandring vil derfor kun forekomme som resultat af magtkampe de forskellige overnationale strukturer imellem. For os at se må dette ende i samme billede som i realismen hvor der over tid skabes en træg magtbalance der er svær at røkke ved. Forandring må derfor hovedsagligt være inkrementel og reproducerende de værdier de overnationale strukturer allerede

^{XII} For en beskrivelse af netværksorienteret analyse Bogason, 2000.

besidder. På trods af de vidt forskellige udgangspunkter teorierne er eksponenter for, og den placering de derfor har fået tildelt i vores koordinatsystem, er det påfaldende at alle teorier på nær neofunktionalismen beskriver et ikke-dynamisk billede af forandring. Forandring er en langsom inkrementel process, hvorfor det er svært at se at det kan føre til andet end en reproduktion af eksisterende forhold. Kun hos neofunktionalismen finder man en teori som ikke ligner en eller anden form for determinisme uanset om forandringer forklares med dominerende interesser eller dominerende strukturer.

Dette overvejende statiske billede af forandring som de fleste af teorierne leverer kan måske forklares gennem et kig ud af vinduet. Specielt i EU har vi været vidne til etableringen af en række meget stabile strukturer og institutioner, med meget begrænsede udsving i form og beføjelser. Verden ændrer sig ikke afgørende fra dag til dag. Med disse teorier i baghovedet vil et studie af integration i EU må derfor tage udgangspunkt i en opfattelse af forandring som en træg langsommelig proces – noget som uden tvivl vil have betydning for resultatet af en eventuel analyse. Vi mener dog at denne korte for-analyse har bidraget med en anden og måske endnu væsentligere pointe. Forklaringskraften hos teorierne ligger i vidt forskellige dele af en analyse af integration. Hvor intergovernmentalisme har sine styrker, vil March og Olsen velsagtens være triviell læsning og vice versa. Valget af teori vil være dybt afhængigt af analyseniveau og den konkrete problemstilling. Det skal dog ikke forstås som vi mener det er i orden at kaste enhver form for videnskabsteoretisk fundament overbord og tage på metodisk shopping, men blot at samtlige teorier vi har behandlet i denne opgave har en reel berettigelse og kan bidrage substantielt til en analyse af EU's integrationsprocesser. Valget af teori vil således være stærkt afhængigt af hvor man kaster sit analytiske fokus – valget bør her være betinget af om man f.eks. ønsker at analysere magtkampe mellem stater, meningsstrukturer eller policy netværk osv. Vi har i det nedenstående skema forsøgt at samle trådende.

Kvadrant	Realisme	Neo- realisme	Liberalisme	Neo-liberalisme	
EU- integrationsteori	Intergovernmentalisme	March & Olsen	Interdependens	Neofunktionalisme	Supranationalisme
Kort beskrivelse	nul-sum, frie rationelle aktører med a priori givne præferencer kæmper på den politiske arena for at nå deres individuelle mål.	Institutionelle rammer skaber interne logikker som påvirker adfærd, som igen skaber institutioner.	Frie rationelle aktører indgår i afhængighedsforhold, organiserer sig i "regimer" og øger den totale mængde af ressourcer.	Funktionelt korrelerede policyområder koordineret af overnationale strukturer.	Overnational determinisme, hvor overnationale strukturer styrer alle processer.
Væsentligste drivkraft	Stater, nul-sum	Institutioner	Gensidig afhængighed, plus-sum,	Policy networks, "Spill-over"	Overnationale strukturer
Forandringsperspektiv	Statisk eller inkrementelt – baseret på ændrede præferencer for dominerende stater.	Statisk eller inkrementelt -grundlagt i institutionelle overlap.	Inkrementel – baseret på aktørers frie valg hæmmet af omkostninger, fastlåste forhold, og eksisterende regler osv..	Arbitrær, gennem "spill over". Omfattende men upræcist begreb, hvis vigtigste bidrag er fokus på netværk.	Statisk eller inkrementel, baseret på magtkampe mellem overnationale aktører.

3 EU integration – en perspektivering

Dette afsnit vil diskutere en eventuel empirisk funderet analyse af EU, hvori forskellige approaches til dette diskuteres. En meningsfuld analyse af integration i EU skulle, set i lyset af denne opgaves fokus, være på institutionelt niveau, og det stiller den der studerer feltet over for en række vigtige problemstillinger og kendsgerninger.

En institutionel analyse af EU's integrationsproces må være dybt afhængig af for forståelsen af staterne i Europas mangefacetterede udvikling hen over de sidste årtier. Mange mener at udviklingen har bevæget os hen imod udflydende netværksorienterede og statsgrænsebrydende organiseringer af de forskellige europæiske folk, og at dette gør nationalstaten til en centerløs eller mangecentreret størrelse, hvor grænseoverskridende grupperinger på etnisk, religiøs, funktionel, sproglig, klassebaseret og regionalt grundlag udfordrer statens status som sammenhængende og entydig aktør på den internationale scene.³⁷

Dette stiller store spørgsmålstegn ved udformningen af institutionel analyse af EU's integrationsproces. Hvis vi ikke kan stole på at det udelukkende er de formelle statslige institutioner der former og styrer den europæiske integration, hvor skal vi så lede for at afdække de mekanismer og sammenhænge der har afgørende betydning for integrationsprocessen? Svaret ligger ingenlunde ligefor, men der er dog lavet forsøg på klare problemet. Thomas Christensen og Knud Erik Jørgensen forsøgte netop i deres artikel ” Traktatreform og forfatningspolitik i Den Europæiske Union.”³⁸ At lave en analyse af institutionelle forandringer i EU vel vidende at de traditionelle statslige institutioner havde mistet meget af deres betydning for processen, og at de institutioner^{XIII} der reelt havde afgørende betydning for integrationsprocessen, var for det første meget sværere at definere, og for det andet opererede de i meget høj grad uden for de traditionelle fora. De erfarede at de betydningsfulde magtkampe og debatter om indholdet af traktatændringer og direktiver foregik alle andre steder, end ved de konferencer og møder hvor det burde foregå. Disse var i store træk blot mediebegivenheder, hvor allerede vedtagne ændringer blev nedskrevet. Deres, i vores øjne pragmatiske/letkøbte, metodiske løsning på problematikken var at bruge Giddens' strukturatiosteori, hvilken kan beskrives som et af de bedste eksempler på mindre vellykkede synteser. En anden der har forsøgt at give sit bidrag til, hvordan institutionel analyse skal udformes konkret i dag er Peter Bogason, der i sin bog ”Public Policy and Local Governance”³⁹, leverer et noget mere brugbart værktøj. Bogason tager udviklingen mod netværksorienteret organisering af samfundet meget alvorligt og tager derved afstand til ”top-down” fokuserede analyser, som

^{XIII} indeholdende både statslige og ikke-statslige aktører underlagt en mængde regler og normer samt en gennemsyrende sti-afhængighed

hovedsagligt lægger vægt på de traditionelt policyskabende institutioner. I tilfældet med EU-integration kunne det være staternes regeringer, EU-kommissionen, ministerrådet, domstolene osv. Man kunne søge indsigt i traktater, og dermed få en forståelse af de konkrete tekster og regler inden for de givne integrationsområder, men en sådan analyse ville ikke være i stand til at give et billede af de normer og regler der ligger længere nede i systemet og som er med til at skabe et grundlag for den egentlige integration. For at afdække dette vender Bogason fokus nedad i hierakierne, hvor blikket vendes mod dynamikken og procesperspektivet i interaktionen mellem aktørerne. *”Bottom-up is safe to catch what is going on while a top-down perspective runs the risk of only finding the tip of the iceberg”*⁴⁰

For at få den nødvendige indsigt skal en analyse derfor søge at kortlægge kommunikationen mellem aktørerne, for derigennem at nå processerne ved institutionel handling. Det er dog ikke let tilgængeligt at bruge bottom-up analysen rent praktisk. Bogason skitserer ingen fuldkomne skabeloner til dette ej heller fremgangsmåder, men påpeger at eftersom tidligere tiders kategorier ikke er anvendelige i dag, da samfundets ændring også har givet disse en anden betydning, er en inddragelse af nye faktorer som ”policy, problemer, normer og institutionelle regler” m.fl. nødvendige.⁴¹ En analyse af integrationsprocessen i EU skulle derfor indeholde en analyse nedefra, hvori aktører og netværk analyseres, for på den måde at give et indblik og forståelse for den rent praktiske integration.

Konkluderende må vi konstatere at vi, omstændighederne taget i betragtning, ikke er i besiddelse af den endegyldige viden om institutioner, deres forandring og udvikling, hvorfor vi tager små skridt i forhold til en egentlig analyse. Den umiddelbare brugbare løsning vi mener at kunne se, vil være at følge det postmoderne argument om det netværksorienterede governancestyrede samfund til dørs, og plædere for kontekstafhængig teoridannelse. Hvis rammerne og aktørerne, der er involverede i integrationsprocessen hele tiden ændrer sig må man tage konsekvensen og anlægge sin analyse mere konkret og tidsspecifikt, for derefter at definere den policy, de regler og normer og de problemer der gør sig gældende indenfor det enkelte felt.

-
- ¹ Berger og Luckmann, 1966, s. 75-76
- ² Se f.eks. V. Vanberg, Kompendium.
- ³ Se f.eks DiMaggio, 1998; Nielsen, 2001; Oström, 1991, Scott, Kompendium, Rhodes, Kompendium
- ⁴ Moravcsik, A.: "Preferences and Power in the European Community...", Journal of common market studies 31, no. 4, s. 508. Gengivet i Chrysochoou, 2001.
- ⁵ Ward, kompendium, s.42
- ⁶ Se f.eks. Ward, kompendium. og til dels Oström, 1991; Elster, kompendium.
- ⁷ Berg Sørensen, A. , Grus, s. 23
- ⁸ March og Olsen 1989, s. 17, i Torfing og Dyrberg, Kompendium, s. 240
- ⁹ March og Olsen, 1989, s. 2; Hodgson, kompendium, s. 381; Jepperson, kompendium, s. 259, Berg Sørensen, Grus, s. 24
- ¹⁰ Berg Sørensen, A. , Grus, s. 25
- ¹¹ Bulmer, S.: 'The governance of the european union' s. 355 gengivet i Chryssouchoou, 2001, s.113
- ¹² Dyrberg og Torfing, kompendium, s. 238
- ¹³ Thelen og Steinmo, kompendium, s. 53-54
- ¹⁴ Ibid. s.58
- ¹⁵ DiMaggio, 1998, kompendium s. 2; Nilsen, 2001, kompendium s. 17
- ¹⁶ Torfing, 2001, note udleveret ved forelæsning, OA1, ruc
- ¹⁷ Petersen og Skak, 1998, s.23
- ¹⁸ Buzan, B., Jones, C. & Little, R.: "The logic of anarchy: Neorealism to structural realism", 1993
- ¹⁹ Amin, S. (2000): "Neoliberal Globalization and U.S. Hegemony" i *South Letter*, Vol. 2, Nr. 36
- ²⁰ Amin, S. (1999): "L'hégémonisme américain et l'effacement du projet européen", L'Harmattan, Paris.
- ²¹ Ruc prj. p. 14
- ²² Keohane, 1991, "Cooperation and international regimes. Perspectives on World Politics." p. 112-114. I Richard Little et al. 2. Udg. 1991. ref. i Ruc prj. p. 15-6
- ²³ Keohane 1991 p. 240 ref. i Ruc prj. p. 15.
- ²⁴ Corbey, 1995
- ²⁵ Chrysochoou, 2001, p. 73
- ²⁶ Corbey, 1995, p. 258
- ²⁷ Bulmer, 1998

-
- ²⁸ Sweeney 1984 gengivet i RUC-prj. p. 13
- ²⁹ Vores understregning, fra Hass: "The Uniting of Europe" 1958; cit. i RUC-prj.
- ³⁰ March og Olsen, 1989; Torfing og Dyrberg, 1992; Thomsen, 1994; Sørensen, 1994.
- ³¹ Thomsen, 1994
- ³² Dyrberg og Torfing, kompendium, s. 238
- ³³ Forlæsning, Tværfag – OA 1, 27.9.2001 v. Jacob Torfing
- ³⁴ March og Olsen, 1989:26
- ³⁵ March og Olsen, 1989, s. 59
- ³⁶ Keohane & Nye, 1989, s. 56
- ³⁷ Mayntz, M., 1991; Luhmann, 1982, s. 253-5, Teubner, 1993; Habermas 1996, s. 393; Ladeur, 1997; Rhodes, 1997; Gengivet i March og Olsen, 1998, s. 4
- ³⁸ Christiansen, T. og Jørgensen, K. E.: Politologi i praksis / Anders Berg-Sørensen (red.). Frederiksberg : Roskilde Universitetsforlag, 1999.
- ³⁹ Bogason, P. (2001): Public Policy and local governance, institutions in Postmodern society,
- ⁴⁰ Bogason, P. (2001): Public Policy and local governance, institutions in Postmodern society, s.177
- ⁴¹ Bogason, P. (2001): Public Policy and local governance, institutions in Postmodern society, s.176

Litteraturliste

Pensum (fra Tværfag)

Berger, P. L. og Luckmann, T. 1966: *Den samfundsskabte virkelighed: En vidensociologisk afhandling*. Kompendie, Tværfag på OA1, Bind I, efterårssemester 2001. *Sider: 37*

Bogason, P. 2000, *Public Policy and Local Governance. Institutions in Postmodern Society*. Cheltenham: Edward Elgar. *Sider: 179*

Campbell, J. L. 1995, *Mechanisms of Evolutionary Change in Economic Governance: Interaction, Interpretation and Bricolage*. Kompendie, Tværfag på OA1, Bind II, efterårssemester 2001. *Sider 24*

David, P. A. 1985, *Clio and the Economics of QWERTY*. Kompendie, Tværfag på OA1, Bind II, efterårssemester 2001. *Sider: 6*

DiMaggio, P. 1998, *The New Institutionalisms: Avenues of collaboration*. Kompendie, Tværfag på OA1, Bind I, efterårssemester 2001. *Sider: 8*

Dyrberg, T. og Torfing, J. 1992, *Politik og institutioner*. Kompendie, Tværfag på OA1, Bind I, efterårssemester 2001. *Sider: 13*

Elster, Jon. *Social Norms and economic theory*. Artikel udleveret til Tværfags forelæsning efteråret 2001. *Sider: 17*

Granovetter, M. 1985, *Economic Action and Social Structure: The Problem of Embeddedness*.

Kompendie, Tværfag på OA1, Bind II, efterårssemester 2001. *Sider: 27*

Hall, P. A. 1993, *Policy Paradigms, Social Learning, and the State: The Case of Economic Policymaking in Britain*. Kompendie, Tværfag på OA1, Bind II, efterårss emester 2001. *Sider: 17*

Hodgson, G. M. 1998, *The ubiquity of habitas and rules*. Kompendie, Tværfag på OA1, Bind I, efterårssemester 2001. *Sider: 19*

Jeppeson, R. L. *Institutions, Institutional Effects, and Institutionalism*. Kompendie, Tværfag på OA1, Bind I, efterårssemester 2001. *Sider: 20*

Johnson, B. *Institutional learning*. Kompendie, Tværfag på OA1, Bind II, efterårssemester 2001. *Sider: 21*

Kristensen, J. E. *Institutioners magt og magtens institutioner – et socialanalytisk essay*. Kompendie, Tværfag på OA1, Bind I, efterårssemester 2001. *Sider: 17*

March, J. og Olsen, J.P. *Rediscovering Institutions: The Organizational Basis of Politics*.

Kompendie, Tværfag på OA1, Bind I, efterårssemester 2001. *Sider: 19*

Nielsen, K. 2001, *Institutionalist Approaches in the Social Sciences: Typology, Dialogue, and Future Challenges*. Kompendie, Tværfag på OA1, Bind I, efterårssemester 2001. *Sider: 40*

North, D. C. *Economics Preformance Through Time*. Kompendie, Tværfag på OA1, Bind II, efterårssemester 2001. *Sider: 10*

-
- Ostrom**, E. 1991, *Rational choice theory and institutional analysis*. Kompendie, Tværfag på OA1, Bind I, efterårssemester 2001. *Sider: 7*
- Putnam**, R. 1993, *Making Democracy Work: Civic Traditions in Modern Italy*. Kompendie, Tværfag på OA1, Bind II, efterårssemester 2001. *Sider: 24*
- Rhodes**, R.A.W. 1995, *The institutional approach*. Kompendie, Tværfag på OA1, Bind II, efterårssemester 2001. *Sider: 34*
- Scott**, W. R. *Institutions and Organisations*. Kompendie, Tværfag på OA1, Bind I, efterårssemester 2001. *Sider: 29*
- Thelen**, K. og Steinmo, S. 1991, *Historical institutionalism in comparative politics*. Kompendie, Tværfag på OA1, Bind I, efterårssemester 2001. *Sider: 28*
- Vanberg**, V. *Rules and Choice in Economics and Sociology*. Kompendie, Tværfag på OA1, Bind II, efterårssemester 2001. *Sider: 20*
- Ward**, H. 1995, *Rational choice theory*. Kompendie, Tværfag på OA1, Bind I, efterårssemester 2001. *Sider: 18*

I alt sider: 634

Pensum (selvvalgt)

- Berg Sørensen**, Anders, 1994, Forandring, ro og orden?. i *GRUS* nr. 43. 14. Årgang, s. 22-36. *Sider: 13*
- Christiansen**, T. og Jørgensen, K. E.: Traktatform og forfatningspolitik i Den Europæiske Union: en strukturationsanalyse. i *Politologi i praksis* red. af Anders Berg-Sørensen, Roskilde Universitetsforlag, Frederiksberg. *Sider: 22*
- Chrysochoou**, D. N.2001, *Theorizing European Integration*. Sage Publications Ltd. S. 53-59, 77-82 og 112-118. *Sider: 18*
- Corbey**, D. 1995, Dialectical functionalism: stagnation as a booster of European Intergration. *International Organization*, Vol. 49 (2), s.253-284. *Sider: 31*
- Thomsen**, J. P. F.1994, Det institutionelle perspektiv inden for politologien. - Kritik af March og Olsens teori. *GRUS* NR. 43. 14.årgang s. 5-22. *Sider: 17*
- March**, James og Olsen, Johan P. 1998, The institutional dynamics of international political orders, *working paper*, nr. 5, *Arena*. *Sider: 34*
- March**, James og Olsen, Johan P .1989, *Rediscovering institutions* s. 56-67, The free press. *Sider: 12*
- RUC projekt**, 1996/1997, Offentlig forvaltning modul 2, *Et nyinstitutionelt teoretisk bidrag til forståelsen af EU-kommissionen*. Forvaltning. *Sider: 87*

I alt sider: 247

I alt pensum: 634+247 = 881

Ikke pensum

Amin, S. 2000: Neoliberal Globalization and U.S. Hegemony i *South Letter*, Vol. 2, Nr. 36

Amin, S. 1999: *L'hégémonisme américain et l'effacement du projet européen*, L'Harmattan, Paris.

Bulmer, S. J.: 1998, New institutionalism and the governance of the Single European Market, *Journal of European Public Policy*, Vol 5, Nr. 3, pp. 365-386

Buzan, B., Jones, C. & Little, R., *The logic of anarchy: Neorealism to structural realism*, 1993

Christiansen, T. og Jørgensen, K. E. 1999: Traktatreform og forfatnings-politik i Den Europæiske Union : en strukturations-teoretisk analyse. Artikel i *Politologi i praksis* red. af Anders Berg-Sørensen Roskilde Universitetsforlag, Frederiksberg.

Keohane, R. O. og Nye, J. S. 1989, *Power and Interdependence*. 2 udgave, HarperCollins

Petersen, N og Skak, M., 1998, *Teorier om international politik: En oversigt*, Dansk Udenrigspolitisk Institut, København

Sverdrup, U.: Precedents and Present Events in the European Union - An Institutional Perspective on Treaty Reform. *Working paper No 21/98, Arena*